

ЄПИСКОП БАЧКИ

Владичански двор, Гимназијска 1, Нови Сад, тел.021/529-437, телефакс: 021/451-830
E-mail: epbacka@Eunet.rs

ЄПИСКОП БАЧКИ ДР ИРИНЕЈ

СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ТЕРМИНОЛОГИЈА КОЈА СЕ ОДНОСИ НА УМИРАЊЕ И СМРТ

Последњих недеља и месеци многи људи су помрли од короне или са короном. Стога се у нашим новинама чешће него раније објављују смртовнице или посмртнице (вести о нечијој смрти, читуље), некролози, сећања на покојнике и други слични текстови. У њима се, међутим, по неписаном, али општеприхваћеном правилу, никад не каже: „Обавештавамо родбину и пријатеље да је наш драги отац, брат, деда... *умро*” него се увек користе изрази и обрти који потичу из хришћанске вере и црквене традиције: „Обавештавамо... да је наш драги отац, брат, деда... *преминуо* (или: *упокојио се*; или: *уснуо у Господу*; или *преставио се*)”. Слична пракса се да̂ запазити и у одговарајућим исказима наших земљака муслиманске вере: ни они не јављају да је неко *умро* него да се „преселио на ахирет”.

У најновије време често наилазимо и на израз *представио се* уместо *преставио се*. Сусрећемо га чак и у црквеној штампи. Али да ли је он исправан и препоручљив? Пре него што изложимо свај одговор на то питање, хтели бисмо да најпре укратко објаснимо значење његових синонима или еквивалената који се употребљавају напоредо или наизменично са њим, уз претходну напомену да и он и они представљају речи преведене са грчког језика, у своје време такође христијанизованог или оцрквењеног, са семантичким спектром ширим од оног из класичног, претхришћанског периода.

Почећемо са именицом *покој* (на грчком ἀνάπαυσις) која је и у корену глагола *упокојити* (ἀναπαύω) и *упокојити се* (ἀναπαύομαι), придева *покојни* или *почивши*, као и именица *покојник*, *упокојење*, *покојиште* и *покојство*. Из „Речника српскохрватскога књижевног језика” Матице српске (књ. 4, Нови Сад 1971, sub voce, даље s. v., односно под наведеном речју) сазнајемо да *покој* значи *мир*, *тишину*, *одмор*, *починак*, а отуд, у старинској употреби, и *мировину* или *пензију*, али и *смрт* као *вечни мир*. Следствено, глагол *упокојити* значи *умирити*, *одморити*, или *подарити мир*, *подарити починак*. „Са светима упокој, Христе,

душу слуге Твога...”, појемо приликом сахране и на подушјима (помени, парастоси или панихиде). Повратни глагол *упокојити се* значи, дакле, *смирити се, починути, одморити се*. За покојника често и кажемо да је починуо у миру или да се одморио. Ваља напоменути и то да, као што грчка реч *мир* (εἰρήνη) у Светом Писму и у језику Цркве уопште има много шире значење него што је пуко одсуство рата или сукоба, тако и именица *покој* има шире значење него што је *некретање* или *мировање*, те дискретно указује на појам духовног испуњења. То је осетио и велики теолог, усто врстан зналац грчког језика, свети Јустин Ћелијски, па је прозбу „да Господ упокоји душу његову тамо где праведници почивају” превео слободно, али суштински верно, на следећи начин: „Да Господ упокоји душу његову тамо где праведници *блаженствују*”.

Сада прелазимо на синтагму *уснути у Господу* (грчки κοιτωμαί, ἐν Κυρίῳ или без тога) и на друге изведенице из овога корена – партицип *уснули* (грчки κοιηθεῖς и κεκοιημένος, црквенословенски и архаично српски *усопши*) и именицу *уснуће* (грчки ἡ κοίμησις, црквенословенски *успеније*). Библијски језик је веома реалистичан – понекад

понеки израз зазвучи и натуралистички – и зато се Библија не либи да помиње смрт и умрле или мртваце. Тако, на пример, Сâм Христос Спаситељ младићу који жели да Га следи, али Га моли да му допусти да најпре оде и сахрани оца, упућује речи: „Хајде за мном, а остави нека мртви покопају своје мртваце” (Мат. 8, 22; ср. Лук. 9, 60). На исти начин, без околишења, Христос говори и о смрти која Њему предстоји: „...Син Човечји биће предан првосвештеницима и књижницима и они ће га осудити на смрт”, али Он ће трећега дана васкрснути (Мат. 20, 18 – 19 и Марк. 10, 33 – 34). У Гетсиманији, пред страдање и распеће, каже: „Жалосна је душа моја до смрти” (Мат. 26, 38 и Марк. 14, 34), а више пута „говораше указујући каквом ће смрћу умрети” (Јов. 12, 33 и 18, 32). После Васкрсења указује и апостолу Петру на то „каквом ће смрћу прославити Бога” (Јов. 21, 19). На путу у Емаус Клеопа пита Васкрслога Господа, не препознајући га: „...Зар ниси сазнао (...) како га предадоше првосвештеници и старешине наше да буде осуђен на смрт и разапеше га?” (Лук. 24, 18 – 20). Могли бисмо навести још оваквих и сличних места, али и ово је сасвим довољно.

Кад је, међутим, реч о вернима, особито

хришћанима, махом се појам смрти замењује појмом сна јер смрт није прелазак у ништавило него својеврсно рађање за живот после живота, испуњен ишчекивањем свеопштег васкрсења мртвих и живота будућег века. Опет ћемо као пример навести речи Христове. Када Јаиру саопштавају: „Умрла је кћи твоја, не труди Учитеља” (Лук. 8, 49), Христос узвраћа речима: „Не плачите, није умрла него спава” (8, 52), а присутни му се подсмевају „знајући да је умрла” (8, 53). Читаву повест о томе како Христос васкрсава и враћа у живот Јаиорову кћер бележе сва три синоптичка Јеванђеља (Мат. 9, 23 – 26; Марк. 5, 35 – 43 и Лук. 8, 49 – 56). Исто тако, пре но што ће васкрснути Лазара из Витаније, Христос каже присутнима: „Лазар, пријатељ наш, заспао је...” (Јов. 11, 11). У наставку читамо: „Онда рекоше ученици његови: Господе, ако је заспао, устаће. А Исус им беше рекао за смрт његову; они пак мишљаху да говори о починку сна. Тада им Исус рече отворено: Лазар је умро” (Јов. 11, 12 – 14; читаво сведочење о васкрсењу Лазаревом: Јов. 11, 1 – 46). Тако се изражавају и писац Дела апостолских (7, 60: свети првомученик Стефан усну; 13, 36: цар Давид усну) и свети апостоли Петар (IIПетр. 3, 4:

„Оци уснуше”) и Павле (I Кор. 7, 39: *усни*, а у неким рукописима *умре*; 11, 30: „...Доста их усну”, у значењу *умире*; 15, 6: „...Неки уснуше”, а среће се и варијанта „неки помреше”; 15, 18: „Они који уснуше у Христу”; 15, 20: Христос је „Првина уснулих”, и тако даље). Не треба посебно истицати да Црква у својим богослужењима покојнике понајчешће означава као „уснуле слуге Божје” (*усопшија раби Божија*). Занимљиво је да већ цитирани Речник Матице српске (књ. 6, Нови Сад 1976, s. v.) не зна за значење глагола *уснути*, именице *уснуће* и глаголског придева *уснули* у својству хришћанске замене за речи *умрети*, *смрт* и *умрли* него региструје само обична значења *утонути у сан*, *заспати* и *уснити*.

Од глагола *уснути*, именице *уснуће* и глаголског придева *уснули*, познатих, углавном, у богословски и литургијски култивисаним круговима, кудикамо су, у савременој језичкој пракси, учесталији изрази *преминути* и *преминули*. Сусрећемо их редовно, напоредо са изразима *упокојити се*, *покојни*, *покојник* и *упокојење*. Матичин Речник (књ. 4, Нови Сад 1971, s. v.) наводи разна значења глагола *преминути* (*изгубити се*, *нестати*, *ишчезнути*; *минути*,

проћи, као у стиху „неко доба ноћи преминуло”; затим *прећи*, као у стиховима „иде војска крајем Таре хладне и Тару је воду преминула”, и *нестати*, *узмањкати*, као у стиховима „град градила пребијела вила..., ево јој је преминула грађа”), али као прво и главно значење наводи *умрети*. На исти начин радни глаголски придев *преминуо*, *преминули*, има прво и главно значење *покојни*, *умрли*, у именичкој служби *покојник*, а споредно, фигуративно значење *минули*, *прошли*, *протекли* (примера ради, „преминула лета” наместо „минулог лета”).

Шта би могао бити грчки предложак термина *преминути* и *преминули*? То је, по нашем уверењу, глагол μεταίσταται, заједно са другим речима истога корена: ἢ μεταστάσις (*метάσταςис*, отуд и медицински термин *метастаза*) и μεταστάς. Исти глагол је, смели бисмо да тврдимо, и предложак глагола *преставити се* и других речи изведених од њега (*престављени*, *новопрестављени*, *престављење*). *Преминути* је, рекли бисмо, у поређењу са *преставити се*, само новији, разумљивији, „српскији” превод грчког изворника μεταίσταται. Али пре него што укратко проанализирамо грчки предложак, нека нам буде

дозвољено да се опет позовемо на Речник Матице српске. У њему, у већ цитираној 4. књизи, s. v., стоји да *преставити се* значи *умрети*, а да гдекад гласи и *представити се*. Али како је могао настати овај старински израз? Ево како: грчко $\mu\epsilon\theta\acute{\iota}\sigma\tau\alpha\mu\alpha\iota$ је сложени глагол, *verbum compositum*, начињен од предлога $\mu\epsilon\tau\acute{\alpha}$ и основног глагола $\acute{\iota}\sigma\tau\alpha\mu\alpha\iota$, који, опет, није ништа друго до медијално-пасивни облик активног глагола $\acute{\iota}\sigma\tau\eta\mu\iota$, а извор му је прастари индоевропски корен *ста-* (ср. латинско *stare* и наше *стати* и *стајати*, као и многе друге примере, од санскрита до савремених европских језика). Глагол у активу значи *поставити*, а у пасиву *бити постављен*, *стајати*. Сложени пак глагол $\mu\epsilon\theta\acute{\iota}\sigma\tau\eta\mu\iota/\mu\epsilon\theta\acute{\iota}\sigma\tau\alpha\mu\alpha\iota$ у активу значи *пре-ставити*, што ће рећи *ставити на друго место*, *преместити*, *пренети*, *преселити* и слично, а у медију, односно пасиву, *пре-ставити се* или *бити пре-стављен*, тојест *бити премештен*, *преместити се*, *преселити се*, *прећи* и слично.

Као што видимо, *преставити се* и *преминути* значи уствари исто – „преселити се на другу страну”, *прећи* из начина постојања овде на земљи у начин постојања од телесне смрти до свеопштег васкрсења мртвих. У широј, слободнијој

интерпретацији или парафрази могло би се казати и да *преставити се* значи *стати пред Господа* или *предстати Господу*. Тиме се да̂ објаснити, па, ако хоћете, и оправдати, и употреба израза *представити се* уместо израза *преставити се*, иначе крајње ретка (Матичин Речник, наведена књига, s. v., спомиње само један пример, пронађен код Иве Андрића: „Представила се Јевда!“). То је, по нама, изузетак који потврђује правило. У закључку, препоручили бисмо да се употребљавају речи *преставити се*, *(ново)престављени* и *престављење*, а да у овом контексту избегавамо речи *представити се* и *(ново)представљени*.

Ту и тамо сусрећемо и глагол ἐκδημιῶ (*екдимѠ*), који првобитно значи *отићи*, *отпутовати*, а у нашем контексту (са πρὸς Κύριον, *Господу*, или без тога) *отићи Господу*, *преминути*, и именицу ἐκδημία (*екдимѡа*) у значењу *одлазак Господу*, *упокојење*. Основа се види из придева ἐκδημος (*екдимос*), који значи *онај ко је отишао из своје земље и свог народа*, *исељеник*, *путник*, *странац*, (данас можемо додати и *емигрант*). Много ређе се употребљава и глагол ἀπαίρω (*апѠро*) у значењу *отићи*. Данас је, додајмо, потиснута и мал'тене заборављена и именица *кончина*, што је старински

пандан грчкој речи ἡ τελευτή у језицима православних Словена, укључујући српски, као што је код нас углавном ишчезао и глагол *скончати* (грчки τελευτῶ). *Кончина* значи *крај* или *завршетак* овоземаљског живота, дакле *смрт* или *упокојење*, односно *престављење*, а *скончати* значи *завршити живот на земљи, доживети његов крај*, дакле *умрети* или *упокојити се, преставити се, преминути*. Код старијих црквених аутора, отприлике до светога Владике Николаја и преподобног Јустина Ћелијског укључно, ове речи су у приличном оптицају и важе као стандардни црквени термини. У наше време, међутим, синтагме *блажена кончина* или *мученички скончати* постале су неубичајене. Глагол *скончати* је, штавише, попримио и извештан негативни призив, те зато рећи да је неко „скончао” уместо да се каже да је преминуо или, просто, да је умро, доста пара уши и делује грубо. Има још аналогних термина, књижевних и народских, као што су *предати душу Богу* или *променити светом*, али нема потребе да их посебно објашњавамо.

Извор: Летопис Матице српске, год. 197,
књ. 507, св. 5, мај 2021, стр. 779 – 783.